

Dragan Radulović

PROSTITUCIJA U JUGOSLAVIJI

Zavod za izdavačku delatnost »Filip Višnjić«, Beograd, 1986.

Već u uvodnom dijelu ove sociološke studije autor ukazuje na porijeklo, razvoj i složenost prostitucije, što uvjetuje i znatne teškoće u određenju tog kompleksnog pojma. Zastupajući vrijednosnu neutralnost u njenom proučavanju, i uz kritički osvrt na radove koji su u proučavanju prostitucije bili vrijednosno orijentirani, autor ističe da je prostitucija društvena pojava i oblik društvene djelatnosti. Odnosno, »... prostitucija je vrsta komercijalne delatnosti. Kao takva ona podleže delovanju ekonomskih zakonitosti... Ona se može podvesti pod pojam »trgovina seksualnošću« a ima stalni ili privremeni/povremni karakter... Seksualnost se pretvara u robu i ima upotrebnu i prometnu vrednost« (str. 15—16). Autor govori o brojnim oblicima komercijalizirane seksualnosti u suvremenom društvu, koji se, međutim, ne smatraju niti povezuju sa prostitucijom kao pojavom. Naime, radi se o specifičnoj trgovini seksualnošću, gdje se čitave grane industrije zasnivaju na tome — npr. reklamiranje raznih proizvoda koje pokazuju lijepe, mlade, oskudno odjevene djevojke, pa sve do porno-filmova, revija i video-kaseta. Pažnju zaslužuje i zapažanje o »snalažljivosti« pojedinih žena pri dobivanju stanâ, zaposlenja, napredovanja u poslu i sl., putem pružanja »intimnih usluga« muškarcima koji im u tome mogu »pomoći«. Ovdje je, možda, zanimljivo reći još samo to, da ove žene uglavnom nemaju negativnu sliku o sebi, a ni društvena sredina ih ne odbacuje, već ih smatra »uspješnim«, »snalaž-

ljivim«, »sposobnim« itd. Dakle, sve represije uže i šire društvene sredine, šikaniranja i moralistički prezir, svaljuju se na prostituciju, iako je ona samo jedan od oblika komercijalizirane seksualnosti, jer »trgovina seksualnošću u prostituciji potpuno je ogoljena, što je nesumnjivo jedan od osnovnih razloga odioznosti i netrpeljivosti prema njoj« (str. 18). Istovremeno, prostitucija zapravo na »jezgrovit i slikovit način prelama opštu društvenu situaciju žena«, pa je i to izvor netrpeljivosti prema njoj (str. 18).

Razmatrajući proučavanje prostitucije u Jugoslaviji, ističe se da je to najmanje proučena devijacija kod nas. Analizirajući radove jugoslavenskih autora na tu temu, uočava se da većina njih izbjegava govoriti o prostituciji kao o posljedici društvenog položaja žene u jugoslavenskom društvu. Istovremeno, kod radova gdje postoji empirijska osnova, ona je zasnovana prvenstveno na analizama policijskih izvještaja i pravosudnih statistika.

Drugi dio knjige, »Oblici ispoljavanja prostitucije«, donosi analizu prostitucije kao stratificirane djelatnosti, koja se na osnovi ekonomske dimenzije dijeli na prostituciju niskog nivoa ili uličnu prostituciju, prostituciju srednjeg i prostituciju tzv. visokog nivoa (-djevojke na poziv«), zatim na povremenu prostituciju, turističku prostituciju itd. Analizirajući svaki od tih oblika, autor navodi i pojedine empirijske pokazatelje do kojih su došli drugi istraživači, stvarajući vlastite sinteze. Jedna od okolnosti, koja se često spominje kod ulične prostitucije, je da većina uličnih prostitutki potječe iz siromašnih porodica, odnosno marginalnih društvenih grupa. Najčešće su to djevojke koje dolaze sa sela i iz gradskih siro-

mašnih dijelova, mahom nezaposlene i izrazito slabog obrazovanja. »Samim tim, kao značajna odlika njihovog društvenog položaja, pojavljuje se besperspektivnost, koja se najočitiije ispoljava kao nemogućnost bilo kakve kvalitativne promene, odnosno kao sužen krug mogućnosti za ostvarenje i zadovoljavanje vlastitih potreba« (str. 46).

Valja istaći da je vrijednost ove studije, uz ostalo, naročito u tome, što je u svim analizama prostitucija sagledavana eksplicitno u klasno-društvenom kontekstu, sa svim reperkusijama koje iz toga proizlaze, i što je stavljena u kontekst društveno-klasnog položaja žene. To dolazi do izražaja i u poglavlju »Teorijski pristup proučavanju prostitucije«, gdje se autor kritički osvrće na individualističke interpretacije devijantnog ponašanja, pa tako i prostitucije, odnosno traženje uzroka i proučavanja konkretnog društvenog poretka s kojim su društvene devijacije neraskidivo povezane. To se, međutim, ne događa slučajno. Jer »... insistiranje na »uzrocima«, kao i na tretmanu i prevenciji, ima svoj osobeni ideološki sadržaj. Kod ovog pristupa pažnja se premešta sa plana proučavanja društvene strukture, odnosno društvenih nejednakosti i sukoba, gde leže »suštinski uzroci« devijacija (prostitucije), na plan proučavanja pojedinca« (str. 69).

»Društvena kontrola prostitucije« je posljednje poglavlje, u kojem se razmatra pojam, značenje i razvoj društvene kontrole prostitucije, također sa pažljivim, teorijski utemeljenim distinkcijama relevantnih pojmova i kritičkim analizama. Autor se zalaže za dekriminizaciju prostitucije, odnosno za ukidanje onih odredaba Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, kojima se predvi-

đa mogućnost hapšenja prostitutki. Jer, te kaznene sankcije odnose se isključivo na onaj najsiromašniji i najobespravljeniji dio prostitutki (tzv. ulične prostitutke), i dijelom na prostituciju srednjeg nivoa, dok se na prostituciju »visokog nivoa« ne odnose (ona se događa u strogoj tajnosti, a »protagonistice« su često situirane, obrazovane »dame«).

Dakle, težište društvene akcije u suzbijanju i prevenciji prostitucije i u rehabilitaciji prostitutki »trebalo bi da bude na delatnosti socijalne zaštite, a ne na represivnim merama« (str. 195, podc. E. Š.), Doista, prinuda je nespojiva sa procesima uspješne resocijalizacije, a u tom smislu veliko značenje morali bi imati i edukativni programi, ali oslobođeni dogmi i predrasuda tradicionalne pedagogije. Naime, krajnje je vrijeme da i »pedagogija«, u najširem smislu, shvati da njen zadatak nije samo »prekranje«, »formiranje«, indoktrinacija ličnosti koje se tako dovode »u sklad« s društveno poželjnim »tipom«. Edukativni programi trebalo bi da potiču razvoj kritičkog mišljenja, realizaciju vlastitih dispozicija, integritet i humanitet ličnosti i nekonformističko ponašanje, umjesto štreberstvo, prilagođavanje i egoizam.

Ovaj rad pisan je izrazito kritički, sa duboko humanističkih pozicija, teorijske analize su veoma savjesne uz visoku razinu znanstvene akribije. To je inspirativna studija, jer »tjera« na razmišljanje — otvarajući mnoga pitanja. Jedno od njih je naličje tzv. ženske emancipacije, tj. pogrešno shvaćanje »oslobođanja« žene, i dometta tzv. seksualne revolucije koja je zapravo na izvedbenoj razini u mnogim aspektima prava »kontrarevolucija«. Žene se tu pretvaraju u objekt seksualnih i drugih društveno-klasno određenih manipulacija, što čine sa-

mo novi pojavni oblik istog neprevladanog autoritarnog sindroma. Tu se reproduciraju razni stari i novi tipovi ovisnosti žena, njihova preopterećenost poslovima, ekstremno odvajanje i suprotstavljanje žena i muškaraca kao neprijateljskih bića, u stalnoj borbi za prevlast, umjesto da se ostvari istinska emancipacija žena i muškaraca kao ljudskih bića koja se uzajamno razumiju, poštuju i vole, a protiv svih isključivosti u mišljenju i ponašanju.

Edita Šooš

Manuel Castells

THE CITY AND THE GRASSROOTS, A CROSS-CULTURAL THEORY OF URBAN SOCIAL MOVEMENTS

University of California Press,
Berkeley, 1983, XXI + 450 str.

Knjiga »The City and the Grassroots« predstavlja pokušaj eksplikacije fenomena urbanih pokreta putem konstruiranja teorije urbane promjene. Komentirajući ograničenja na putu fundiranja teorije autor ističe, s jedne strane, nedostatak pouzdanih informacija o urbanim pokretima u »državno-planskim« društvima (koja su stoga izuzeta iz analize), a s druge pak strane naglašava ograničenu količinu »intelektualne podrške«, teorijskih temelja, pošto je i »naša intelektualna matrica, marksistička tradicija, bila od male pomoći od trenutka našeg ulaska na nesigurno polje urbanih socijalnih pokreta« (str. 296). Castells izdvaja utjecaj Touraineova bavljenja socijalnim pokretima na vlastiti teorijski okvir, naglašavajući da teorija koju elaborira ne predstavlja puku primjenu Touraineovih postavki.

Generalne hipoteze koje čine podlogu Castellovog istraživanja su slijedeće (XVIII str., Uvod):

— grad je socijalni produkt nastao iz konfliktnih socijalnih interesa i vrijednosti;

— institucionalizirani socijalni dominantni interesi opiru se promjeni, pa je glavni izvor inovacija u ulozi, značenju i strukturi gradova »grassroots« mobilizacija; kada te mobilizacije rezultiraju transformacijom urbane strukture, nazivamo ih urbanim socijalnim pokretima;

— proces urbane promjene ne može biti reduciran na efekte nastale akcijom uspješnih socijalnih pokreta, već teorija urbane promjene mora računati sa transformacijom koja rezultira i iz akcije dominantnih interesa i iz »grassroots« otpora toj dominaciji;

— iako su klasni odnosi i klasna borba fundamentalni za razumijevanje procesa urbanog konflikta, oni nisu jedini niti primarni izvor urbane socijalne promjene, pa teorija stoga mora prepoznati i druge njene izvore: autonomnu ulogu države, odnose među spolovima, etničke i nacionalne pokrete te pokrete koji se sami određuju kao pokreti građana (»citizen movements«).

Proces građenja teorije autor organizira oko pet empirijskih studija, posebno naglašavajući da one nisu poslužile tek testiranju teorije već da je upravo na temelju njih teorija izvedena. Tako u prvom dijelu knjige (Cities and People in a Historical Perspective) Castells na osnovu pet izabranih historijskih slučajeva (prijelaz sa feudalizma na apsolutističku državu kroz revoluciju Comunidades de Castilla 1520—1522.; prijelaz od ancien régimea na kapitalizam na primjeru Pariške komune 1871.; nastajanje kapitalističkog industrijskog